

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Мураненко Катерини Юріївни
«Юридико-психологічні засади профілактики адміністративних
правопорушень, вчинюваних неповнолітніми дітьми», подану на
здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за
спеціальністю 19.00.06 – юридична психологія

Важливою складовою стратегії розвитку Національної поліції України є політика щодо захисту дитинства. Держава прийняла на себе зобов'язання з дотримання міжнародних стандартів прав дитини. Проте бурхливі соціальні, суспільно-політичні та економічні зміни, відсутність належних механізмів реалізації прав дітей зумовлюють несприятливі тенденції в перебігу процесу їх соціалізації, що відбувається сьогодні в умовах зміни системи соціальних цінностей і моральних орієнтирів. Це спричиняє зростання кількості проявів девіацій поведінки неповнолітніх, зокрема, адміністративних правопорушень. Залежність адміністративної деліктності не лише від стабільності державних інститутів та ефективності діяльності правоохоронних органів, але й від впливу сукупності соціокультурних умов та суто психологічних чинників, визначає **актуальність** обраної здобувачем Мураненко Катериною Юріївною теми дослідження.

У своїй роботі К.Ю. Мураненко визначила адекватні змісту загальну мету, об'єкт, предмет, наукову новизну й інші методологічні та прогностичні складові ґрунтового наукового дослідження, а також його головні завдання. Зокрема, **метою** дисертаційної роботи є визначення психологічних засад профілактики адміністративних правопорушень, вчинюваних неповнолітніми дітьми. Досягнення цієї мети автором здійснювалось шляхом послідовного вирішення відповідних **завдань** на різних рівнях і етапах роботи:

- в констатуючій частині – охарактеризований сучасний стан та структура адміністративних деліктів, вчинюваних дітьми; проведений аналіз стану нормативно-правового забезпечення профілактики адміністративних

В. №	4283	20
24	11	
КІЛЬКІСТЬ АРГУМЕНТІВ		
ССН ДОС	8	ПІДПИС

правопорушень неповнолітніх осіб; узагальнений зарубіжний досвід профілактики адміністративних правопорушень дітей та з'ясовані межі і можливості його впровадження в Україні;

- *в психодіагностичній частині* – визначені особливості прояву та юридико-психологічні чинники делінквентної поведінки неповнолітніх дітей, а також психологічні детермінанти делінквентної поведінки дитини;

- *в резолютивній частині* – охарактеризований сучасний стан системи профілактики адміністративних правопорушень неповнолітніх в Україні та можливості врахування психологічних особливостей цього етапу онтогенезу при його розбудові; сформульовані пропозиції щодо вдосконалення юридико-психологічних засад профілактики адміністративних правопорушень дітей.

Завдання дисертаційної роботи підпорядковані її **об'єкту і предмету**.

Констатуюча частина дисертації присвячена обґрунтуванню теоретико-методологічних засад дослідження. Автор узагальнює й критично переосмислює науковий доробок відомих вітчизняних і зарубіжних вчених, формулює відповідне авторське ставлення до проблеми в цілому.

Зокрема, К. Ю. Мураненко звертається до розмаїття визначень поняття, що відповідає підлітковому віку, в базових юридичних документах: Конвенції про права дитини, Конституції України, Кримінальному та Кримінальному процесуальному кодексах, Кодексі України про адміністративні правопорушення, Цивільному та Сімейному кодексах та ін. Як компромісний варіант щодо підлітків, які вчиняють адміністративні правопорушення (16-18 років), запропоновано вживати поняття «неповнолітні діти».

Глибокий і коректний розгляд значного масиву робіт із адміністративного права дозволив дисертанту обґрунтовано сформулювати низку констатуючих та проблемних положень, що мають самостійне науково-практичне значення. Це стосується, насамперед, неповнолітніх як особливих чи спеціальних суб'єктів адміністративної відповідальності,

визначення їх правоздатності і дієздатності. Автор доводить, що особливості формування особистості та перебігу психічних процесів (пізнавальних, емоційно-вольових) кожного вікового періоду у правозастосовній практиці не можна ігнорувати, вони обов'язково повинні враховуватися при характеристиці особи неповнолітнього правопорушника. Відповідно, уповноваженим на здійснення адміністративної юрисдикції органам слід з'ясовувати не просто вік правопорушника, а ступінь усвідомлення вчинених ним дій, тобто його дієздатність, яка регулюється нормами цивільного, адміністративного, кримінального права та може бути визначена у площині застосування спеціальних психологічних знань.

Обґрунтовано, що перспективним напрямом попередження адміністративних правопорушень неповнолітніх є створення в межах підрозділів ювенальної превенції України системи пробації – встановлення нагляду за підлітком-делінквентом з покладенням на нього певних зобов'язань й обмежень, але без ізоляції його від суспільства (брати участь у громадських роботах, дотримуватися вимог комендантської години, періодично зустрічатися з офіцером-наставником тощо). Основними завданнями пробації слід вважати: сприяння інтеграції правопорушника в суспільстві, формування у нього поваги до соціальних та правових норм; захист суспільства завдяки ефективному застосуванню альтернативних видів покарань; зменшення ризику вчинення повторних правопорушень.

Теоретичні узагальнення автор вдало поєднує з аналізом емпіричного матеріалу – в дисертації проаналізовані матеріали 132 справ про адміністративні правопорушення неповнолітніх та результати опитування 78 працівників підрозділів ювенальної превенції і 56 працівників міських центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; надані узагальнені результати опитування за авторською анкетой та за опитувальником О. М. Орла 308 учнів 9–11 класів загальноосвітніх закладів. Це засвідчує **науково-практичне значення** сформульованих у заключному розділі дисертації висновків і рекомендацій.

Позитивним моментом дисертаційної роботи є, на наш погляд, запропонована на основі емпіричного дослідження орієнтовна модель особистості підлітка, схильного до делінквентної поведінки, що складається з наступних позицій: помірне прагнення до демонстрування соціально схвалюваної поведінки за наявності тенденції протиставляти власні норми та цінності груповим; загалом негативне ставлення до різних форм залежностей та автоагресивної поведінки як способу уникнення проблем, що виникають в реальному житті; неприйнятність насильства як засобу вирішення проблем, нетиповість агресії як способу виходу з фрустрації. Поряд із цим, має місце слабка здатність контролювати поведінкові прояви емоційних реакцій та недостатня сформованість вольового контролю, що з віком спричиняє зростання схильності до агресивності у поведінці, тенденції до нещирості та демонстрування реакцій соціальної бажаності.

Ознайомлення з методичним інструментарієм, процедурою та основними результатами дослідження, представленими в другому та третьому розділах дисертації, а також у Додатках, засвідчуємо, що її висновки та пропозиції є достовірними та обґрунтованими. В цілому слід відзначити ретельне відпрацювання процедурно-методичних аспектів дослідження, що забезпечило теоретичне значення, новизну, а відтак практичну цінність роботи в цілому.

Дисертація пройшла належну апробацію, її матеріали достатньо повно висвітлені у 7 наукових статтях у наукових фахових виданнях та оприлюднені на 6 науково-практичних конференціях. Результати дисертаційного дослідження обговорювались також на засіданнях кафедри юридичної психології та міжкафедральному семінарі в Національній академії внутрішніх справ.

Окремі положення дисертаційної роботи використано при проведенні психологічної підготовки до службової діяльності працівників ювенальної превенції (акти відділу ювенальної превенції Управління превентивної діяльності Головного управління Національної поліції у Миколаївській

області від 6 червня 2019 р.; Солом'янського управління поліції Головного управління Національної поліції у м. Києві від 15 травня 2020 р.). Впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес здійснено в закладах вищої освіти МВС України при викладанні навчальних дисциплін «Юридична психологія», «Психологія девіантної поведінки», «Актуальні психологічні проблеми профілактичної діяльності» (акти Харківського національного університету внутрішніх справ від 15 листопада 2019 р., Національної академії внутрішніх справ від 26 травня 2020 р.).

В цілому дисертація К. Ю. Мураненко справляє враження завершеної наукової роботи, якій притаманні, логічність, методологічна коректність, виваженість оцінок, положень, пропозицій. Зміст автореферату дисертації віддзеркалює головні положення дисертаційного дослідження, яка у свою чергу відповідає спеціальності – 19.00.06 – «Юридична психологія». Оформлення дисертації та автореферату відповідає державному стандарту, що висувається до такого роду наукових робіт.

Водночас, необхідно висловити ряд зауважень та побажань:

1. Надаючи характеристику методів дослідження, автор зупиняється на системно-функціональному, логіко-юридичному, порівняльно-правовому, психолого-правового моделювання, аксіологічному, системно-логічному. Як відомо, це методи теоретичні. Що стосується методів емпіричних, то вони «не прозвучали», хоча використовувались у роботі. Тому, бажано було системно подати обґрунтування загальних методів та психодіагностичних методик дослідження, характеристику вибірки, етапів і процедури дослідження в окремому підрозділі другого розділу.

2. У підрозділі 1.1 здобувач звертається до структури адміністративних правопорушень, вчинених неповнолітніми, серед яких найбільш розповсюдженими є: куріння тютюнових виробів в заборонених місцях, дрібне хуліганство, керування транспортним засобом у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, розпивання спиртних напоїв у заборонених законом місцях або поява у

громадських місцях у п'яному вигляді та ін. На жаль, ми не знайшли в тексті абсолютних цифр), що відображають це явище, надаються лише відсоткові значення. За наявності кількісних показників текст виглядав би більш переконливо.

3. У підрозділі 2.1 дисертант ретельно аналізує співвідношення понять «аморальна поведінка», «асоціальна поведінка», «протиправна поведінка», «девіантна поведінка», «делінквентна поведінка» у науковій літературі, надає їх власне розуміння. Такий аналіз виглядає досить переконливо, хоча й не завжди несутеречливо. Так, на с. 91 читаємо: «... під визначенням делінквентної поведінки слід розуміти всі незначні правопорушення і проступки, що не досягають тяжкості злочину (криміналу), караного в судовому порядку. ... В нашому дослідженні під делінквентною поведінкою дітей розуміється сукупність протиправних вчинків, за які може наставати моральна відповідальність або ж накладатися покарання згідно з нормами адміністративного законодавства». На нашу думку, якщо вчинок протиправний, то й відповідальність за нього повинна передбачатися в межах права, а не моралі.

4. В авторефераті дисертації в підрозділі 2.2 «Психологічні детермінанти делінквентної поведінки дитини» доцільно було більш змістовно викласти власне психологічні особливості й чинники, що обумовлюють формування та прояв делінквентної поведінки дитини.

5. Дисертаційна робота лише виграла б, якби в ній був проведений порівняльний аналіз моделей особистості підлітка-делінквента (девінта, правопорушника тощо), запропонованих іншими авторами (Змановська О. В., Клейберг Ю. О., Кондратьєв М. Ю. та ін.), та альтернативних методик дослідження (Меркулова Ю.В., Орос О. Б., Реан А. О. та ін.) їх делінквентної поведінки. Це дозволило б акцентувати переваги авторського підходу до досліджуваної проблеми.

Проте, зроблені зауваження мають переважно суб'єктивний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації К.Ю. Мураненко.

Отже, вивчення дисертаційної роботи та автореферату дозволяє зробити **висновок** про те, що дисертація «Юридико-психологічні засади профілактики адміністративних правопорушень, вчинюваних неповнолітніми дітьми» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, якому притаманна актуальність, новизна, теоретична та практична значущість, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013, № 567, а її автор Мураненко Катерина Юріївна – заслуговує на присвоєння їй наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.06 – «Юридична психологія».

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,

завідувач кафедри психології

Національного університету

«Одеська юридична академія»

«20» листопада 2020 року

В.О. Лефтеров

Відпис засвідчую!

Проректор з навчальної роботи, з.ю.н.

Г.О. Ульянова